

מספר על היד

אלה דור-און

” למען ידעו דור אחרון בנים יולדו
יקומו ויספרו לבניהם”

תהילים עח, ו

רשימת השירים

4	אודות המחברת
5	הקדמה
8	מספר על היד
10	בלי מעיל בחרף
11	לזכר אב עטוף טלית
12	שבועת אמונים
15	לב אם
16	העקר שתחיה
17	ילד יהודי בגיטו
18	זהב תמורת מים
19	את תחיי!
21	חלום
22	בדיוק ללא דפי...
23	דוקטור מנגלה
24	פגישה מקרית
25	זוג נעלים מתאים במספר
26	בריחה
27	פגישה עם אלפרד וצ'לר
28	נערה אלמונית
30	שיהיה במזל...
32	סבתא אסתרה מדליקה משואה
33	תצלום משפחתי
34	ביום השואה והגבורה
36	סבתא אסתרה עוטה מסכה
37	אתם...

אודות המחברת

אֵלָה דוֹר-אוֹן,

משוררת, כתבה חמישה ספרי שירה.
רבים משיריה פורסמו בעיתונים, בספרי לימוד
ובאנתולוגיות לשירה.

נולדה וגדלה במוסקבה, ברה"מ.
עלתה לישראל ב-1957. בת לאם ניצולת שואה.
בוגרת אוניברסיטת תל-אביב בספרות אנגלית
והיסטוריה של המזרח התיכון.
מורה לאנגלית, מתרגמת ועורכת.
מתגוררת בחולון.

שירי – אתם כמו ילדי,
בגרתם ויצאתם למרחב.
מי ידפדף בכם ומי יקרא?
מי יברך ומי יפגע?
רוצה לדעת, לא אדע...

גם המבוגרים טועים (1984) • סנדלים (1987) • המילים שאמא אמרה (1994)
מספר על היד (1998) • טרם פג החלום (1999) • Цветёт Мориа (2001)

הקדמה

ספר השירים מבוסס על זכרונותיה של אֶסְתֶּר שְׁקוֹרְמָן-יוֹפֶה לבית מְרְגוֹלִיס, ניצולת מחנה ריכוז אושוויץ-בירקנאו. אֶסְתֶּרְקָה (שם נעוריה) נולדה בעיר גְרוֹדְנוֹ, בפולין.

עם פרוץ המלחמה ב-1939 היתה נערה בת 16. לאחר פלישת הגרמנים לפולין הועברה עם בני משפחתה ועם אלפי יהודים אחרים לגיטו גרודנו, שם שהו בין השנים 1941 – 1943.

בשנת 1943 חוסל הגיטו והיהודים, שעדיין נותרו בחיים, נשלחו בקרונות משא למחנה הריכוז אושוויץ. למעלה משנתיים היתה אסתרקה בתופת של אושוויץ עד לשחרור המחנה, בחורף 1945, על ידי כוחות הצבא האדום. אסתרקה נישאה לקצין יהודי, ששירת בצבא האדום, ועברה לגור בברית המועצות. בשנת 1957 היא עלתה ארצה עם בעלה ועם שתי בנותיה.

היא נפטרה בישראל בשנת 2010 בגיל 87.

שירים רבים כתובים בגוף ראשון ונאמרים מפיו של הנכד הבכור, "הצבר", אֵיִתִי. כך נוצר קשר של הזדהות בין דור השואה לבין דור התקומה.

* * *

הרעיון לכתוב שירים על השואה נולד מתוך החלטה מודעת, שעלי לתעד את מה שעבר על אמא ועל בני משפחתה בשואה, קודם כל, למען הילדים שלי והילדים של אחותי – מעין יומן משפחתי "והגדת לבניך".

השיר הראשון שכתבתי היה "מספר על היד", אשר הופיע בספר שירי הילדים הראשון שלי "גם המבוגרים טועים". באחד הימים קיבלתי מכתב מהנכדה של חברה של אמא שלי. הילדה כתבה לי: "נהניתי מאד לקרוא את הספר שלך, אבל במיוחד מצא חן בעיני השיר, שכתבת על סבתא שלי". המכתב הזה מאד ריגש אותי. הוא המחיש, שסבתא אֶסְתֶּרְקָה יכולה להיות הסבתא של כל הנכדים בני הדור השלישי.

זכרונות הילדות הראשונים שלי קשורים במפגשים חברתיים של ניצולי שואה – חברים וחברות של הורי – שנערכו בביתנו. שמעתי סיפורים על הישרדות, על עזרה הדדית, על ידידות והקרבה עצמית. שמעתי סיפורים על אמא – על מעשי הגבורה שלה, כיצד עזרה לאנשים תוך סיכון עצמי ואף הצילה חיי אדם. נאחזתי בחלק ההירואי ופחדתי לגעת בזוועות.

שנים לא רציתי לשמוע את מה שהיה לאמא לספר והיו לי רגשות אשם על כך. יחד עם זאת, עודדתי אותה להעלות את קורותיה על כתב. בשבילי לדבר על מה שעבר על

אמא בשואה היה כמו לגעת במשהו בוער ופחדתי להיכוות. לילד קשה להתמודד עם העובדה שהוריו, האנשים הכי אהובים והכי חשובים בחייו, היו מושפלים, חסרי אונים, מבוזים.

עם השנים הופיעה תחושה של דחיפות. הדור, שחוה את השואה, הולך ונעלם. פתאום נבהלתי, שכאשר ארצה לדעת, כאשר ארצה לשאול – לא יהיה את מי. ואז התחלתי לקרוא את הזכרונות. דרך הזכרונות עשיתי הכרות מחודשת עם אמא. מצאתי בהם לא רק מידע עובדתי, אלא גם הרהורי נפש, חשיפה של רגשות, פחדים, מועקות.

אחר כך, נוצר דיאלוג ביני לבין אמא. את מה שלא הבנתי מהזכרונות – שהיו כתובים בפרץ של רגשות, בצורה לא ערוכה ולפעמים מבובלת – השלמתי על ידי שיחה ושאלות. רציתי, שהסיפור האישי של אֶסְתֶּרְקָה, בתור נערה צעירה במחנה השמדה, יגע בנימי נפשו של הקורא ויקרב אותו לתקופה כאובה והירואית זו בתולדות עמנו.

חלק מהשירים נכתב בשטף, אחרים במאמץ רב. כדי ששיר יקרום עור וגידים יש צורך בשילוב מיוחד ונדיר בין רעיון לבין תחושה פנימית עמוקה. את הרעיונות שאבתי מהסיפורים של אמא – הכל מבוסס על עובדות אמיתיות – ואילו הרגש, המפיח בשיר רוח-חיים, נבע ממעמקי נפשי, מתחושת הזדהות עמוקה עם ההורה, שהיא כה אופיינית לבני הדור השני.

לאחר שקראתי את הזכרונות של אמא, הרגשתי שעלי לפרוע חוב כלפי בני משפחתי שנספו – אנשים שלא הכרתי מעולם. רציתי להחיותם, להוציאם מהאלמוניות, לספר על מותם הטרגי. ואולי, בדרך זו לנחם אותם, שהאילן המשפחתי שלנו לא נגדע, שהמשפחה לא נכחדה, והשורשים המעטים ששרדו העמיקו והתרחבו, ועם הזמן העץ הזה שוב יפרח לתפארת.

אלה דור-און

לאמא, שספרה לי,
באהבה רבה

מספר על היד

פעם בקיץ, כשנשארונו לבד,
ראיתי לסבתא מספר על היד*.
הייתי פעוט – סקרן וחוקר –
שואל ומשיב מבלי לדבר.
הנחתי ידי הרפה על זרועה
ורציתי לתלש כל ספרה ממקומה.

וסבתא חבקה ונשקה –
בלי הסבר.
רק אמרה חרישית –
כשתגדל אספר.

מתחלפות העונות כגלגל סובב...
שוב הקיץ מגיע לוחט וצורב.
שוב קולט מבטי על יד השופה
ספרות מפרות, חרותות בקפיצה.
סבתא – בקשתי בקול מתחנן –
תרשי לי, תרשי לי גם-כן,
תרשי לי כמוך על היד לציר...
והיא רק חיכה –
לא הוסיפה דבר.

מתחלפות העונות. הקיץ חוזר.
אני כבר בן תשע. אני כבר בוגר.
לסבתא שלי מספר על היד –
לא נמחק עם הזמן, טבוע לעד.
רציתי לדעת, רציתי הסבר –
מדוע לה יש ואין לאחר?
וסבתא התחילה פתאום לדבר:

ספרה על תקופה קרובה-רחוקה,
על עם בגולה, על שואה וגבורה,
על קר ורעב, מחנות עבודה,
וכיצד דרך נס ממות נצלה...

פעם בקיץ, כשנשארונו לבד,
נשקתי לסבתא חזק על היד.

* קעקוע, מספר אסיר 30910, על זרועה של אסתרקה מרגוליס, אמא של אלה דור-און.

בְּלִי מְעִיל בְּחֶרֶף

לדודי,
אהרון-ליימה מרגוליס,
שנספה בשואה

בחֶרֶף, בְּגִיטוֹ, בְּחֶדֶר צוֹנוֹ,
שְׁנֵי אֲנָשִׁים : אָמָא וּבֵן.
"אֲגִשׁ לְכַפֵּר – אוֹמֵר הַבְּחוּר –
אֶפְשָׁר וְאֲשִׁיג עֲצִים לְתַנּוּר".

"קח מעיל. קר בחוץ!" – הָאֵם מְפָצֵרָה –
רק הוא לה נותר מבין עֲשָׂרָה.
נושק על לְחִיָּה. מְהַסֵּס רְגַע קֵט.
"אל תדאגי... אֶחָזֵר עוֹד מְעַט!"

קול יְרִי נִשְׁמַע – וּבְכִי מִיָּתֶם :
תּוֹפְסִים יְהוּדִים מְהַלְכִים לְתַמָּם,
סוֹגְרִים רְחוּבוֹת, פּוֹשְׁטִים עַל בְּתִים,
מְכִים, מְגַדְּפִים, דוֹחֲפִים, בּוֹעֲטִים...

לא חֲזַר. נֶעְלַם. לָאָן? – לא נודע.
אָמְרוּ, שֶׁנִּשְׁלַח לְמַחְנֵה עֲבוּדָה.

בְּחוּץ הַסּוּפָה וּכְפּוֹר מְקַפֵּיא-דָם,
וּבְחֶדֶר הָאֵם מְתַפְלֶלֶת דּוּמָם :
"בְּלִי מְעִיל... בְּלִי כְּפּוֹת... בְּלִי צְעִיף לְצוּאָר...
רק אל תתקַרֵר, יְלָדִי הַיָּקָר..."

לזכר אב עטוף טלית

לסבי, אלטר מרגוליס,
שנספה בגיטו גרודנו

ביום כפור, מדי שנה,
— מאז סיום המלחמה —
הבת אסתרקה מדליקה
גר זכרון, גר נשמה...

היא מדליקה גר נשמה —
שומעת את קריאת ה"שמע"
של יהודים מתפללים
בערב יום הכפורים
בגיטו גרודנו בפולין,
הרחק מכאן אלפי מיליון.

נושאים תפלה, מתחננים,
בערב יום הכפורים —
להאמין רוצים עדן:
יש רחמים בנפש קין!

ביום כפור, מדי שנה,
— מאז סיום המלחמה —
דולק הגר באפולולית
לזכר אב עטוף טלית,
אשר נרצח בדמי-ימיו,
כשהתפלל לאלהיו...

שְׁבוּעַת אֲמוֹנִים

הן פוסעות בחפזה
ביום סגרירי,
מביטות לצדדים
במבט חשדני.

האחת – נערה
בת כפר פולני,
השנייה – חברתה
בת לעם יהודי.

מכירות מילדות,
מאותה השכונה.
דרכיהן הצטלבו
עת פרצה מלחמה.

יצאו לכפרים
הסמוכים, לבדן,
לקנות קצת מזון
שאזל מביתן. *

התמזל מזלן –
סליהן עמוסים
בלחם, בקמח,
ירקות וגריסים.

בדרךן חזרה
עיפות ממסע,
התישבו בחצר

לְנוּחַ קִמְעָה.
אִשָּׁה נוֹצְרִיָּה
יוֹצֵאת לְקִרְאָתָן:
שְׁלוֹם, יְלָדוֹת!
מֵאֵינָן? לָאֵן?

נִתְּנָה לָהּ תְּנָה
וּקְצַת עוֹגִיּוֹת,
אֲחֵר-כֵּן צִדָּה
בְּגִבִּינָה וּפְרוֹת.

חִלְקָה תְּפוּחִים
מִן הָעֵץ בְּחֶצֶר –
לִזוֹ הַשְּׂחִרְחִרְת
נִתְּנָה קְצַת יוֹתֵר.

לְבָה שֶׁל מְרִינְקָה
בְּעַר מְקִנְאָה:
”אַל תִּתְּנֵנִי לָהּ יוֹתֵר!
אֲמָרָה לְזִקְנָה –

הִיא לֹא מִשְׁלָנוּ,
סִתָּם מִתְחַזֵּה –
בֵּת לְעַם יְהוּדִי...
וְאַנִּי נוֹצְרִיָּה!”

אֶסְתַּרְקָה הַחֹוִירָה,
עֲמֻדָה לְלֹא נִיד –
מְרִינְקָה בְּגִדָה בָּהּ,
בְּגִדָה בְּמִזִּיד.

גְּרַמְנִים מְסַבֵּיב,
חֲדוּרִים בְּשִׁנְאָה –
אָבוֹי אִם יִדְעוּ
אוֹדוֹת מוֹצְאָה!

”מַה לָּךְ – נְזֻפָה
הָאִשָּׁה הַטּוֹבָה –
אִין חֲמֵלָה בְּלִבְךָ?
הֵן אֶת נוֹצְרִיָה!

כְּלָנוּ שְׂוִים
בְּעֵינָיו שֶׁל הָאֵל,
לְמַעַן כְּלָנוּ
סָבַל הַגּוֹאֵל!

לְכִי לְדַרְכְּךָ –
וְאוֹי אִם אֲשַׁמְעַ,
כִּי הַפְרֵת שְׁבוּעֲתֶךָ
לְזוֹ הַיְלָדָה...”

* בגיטו שרר רעב. ילדים נהגו לחמוק מהגיטו, תוך סיכון חייהם,
על מנת להביא מזון למשפחתם.

לב אֵם

רובה טעון... ילדון בוכה...

לב אֵם לוחש:

צפויה לו סכנה!

שתי זרועותיה, כמו כנפי צפור,

מסוככות על גוזלה.

נאמנה לצו בריאה –

היא בגופה

תגן על פרי בטנה...

העקר שתחיה

עגרה פולנית. בבוינקר-בבור,
חמישה יהודים זכו במסתור.
מחכים למזון, שאמור להביא
בחצות, כמסכם, אפר פולני.

זה יומים לא בא...
אם ארע לו דבר-מה
ימותו כלם מרעב וצמא.
הם מחכים שעות על שעות,
האם מחבקת את בנה הפעוט.
לד יפה, כמעט בן שנתיים,
לשותות מבקש –
אבל אין טפת מים...

הילד נרדם. בתם ליל-עלטה
בין יאוש לתקוה גמלה החלטה –
כאן בבוינקר המנות בטיח
וממול השדה הפתוח...

כיוכבד – האם מתקופת המקרא –
משלחת את בנה, כמו משה בתבה,
לא למי היאור, כי אל שדה-הקמה –
שם תושט לו, אולי, יד רחומה...
לך בכורי, לך יחידי,
לבל ידעו שאתה יהודי.
גם אם נגזר שתחיה בין גויים,
העקר, מחמדי, תשאיר בחיים!

ילד יהודי בגיטו

ילד יהודי בגיטו
מקף אימה, חומות,
צועד לבד – בלי אמא –
גדים מורמות.

צועד בקור, בשלג,
על פני דרכים קפואות.
מעיל קצר. גרבים.
ברכים חשופות.

עם טלאי על דש הבגד
צהב – לאות קלון.
פנים רכות. סף בכי.
מבט מלא גון.

כה שברירי, פגיע,
מול קת רובה שלופה –
קשה תמים לטבח
מובל למשרפה.

נשקף מתוך עיניך, ילד,
מבט אין-קץ תונה, פחדים,
כי מביטים בי יחד חרש
עיני מיליון וחצי ילדים.

ילד אלמוני בגיטו
זועק בלי קול, דומם:
– כיד ושם נצב בשלג –
"אל תשכחוני לעולם..."

זָהָב תְּמוֹרֵת מַיִם

בדרך מגרודנו לאושוויץ,
פולין – ינואר 1943

הִרְפָּבֶת עוֹצָרֵת. אֵין יוֹצֵא וְאֵין בָּא.
?הוֹדִים בְּקִרְוֹנוֹת. נִפְחָדִים עַד אֵימָה.
אִמָּהוֹת מְחַבְּקוֹת יְלָדִים מוֹתָשִׁים
וּמְנַגֵּד עוֹמְדִים פּוֹלְנִים אֲדִישִׁים.

”רַחֵם, אֲדוֹנָי! הִבֵּא לָנוּ מַיִם!
אֲנַחְנוּ נוֹסְעִים בְּרַצִּיפוֹת כְּבָר יוֹמִים.
הֵבֵט – יְלָדִים... תִּינוֹקוֹת בְּגִי-יוֹמָם...
מַיִם לְשִׁתוֹת... קַח זָהָב תְּמוֹרֵתָם!”

לְקַח הַזָּהָב וּפְנֵה לְאַחֹר.
אֲחֵר-כֶּךָ נַעֲלָם. הִיבְרַח? הִיחָזֵר?
הִזְמַן מִתְקַצֵּר וּבִלְבַב הַתְּפִלָּה.
הִרְפָּבֶת כָּל רֶגַע לְזוֹ עֲלוּלָה.

הִנֵּה הוּא מִגִּיעַ! אֲרַע לָהֶם גֵּס!
בְּיָדָיו קַעֲרִית, בָּהּ שֶׁלֵּג נִמַּס!
וּמִבְעַד לְאַשְׁנָב, כְּמוֹ לָמֶן מְשֻׁמִּים,
יְדִים רְזוּת מוֹשֵׁטוֹת אֶל הַמַּיִם.

את תחיי!

לסבתי, שפְּרָה מְרֻגָּלִים,
שנספתה בשואה

. א

אם ובת חבוקות...
הרפבת דוהרת...
חם גופה של האם
כה מופר, כה נעים.

"את תחיי, ילדתי!

— אמא אומרת —

את תחיי ותלדי ילדים!
עם אחותך בארץ הקדש,
עוד תפגשי באחד הימים!"

אם ובת חבוקות ...

הרפבת דוהרת
אל יעד סופי,
בלתי מזהה.
ובלב הדווי
התקנה מפעמת —
לצאת מן התפת הזה לחפשי.

"אמא'לה, אמא..."

מתי כבר נגיע?" —

שואלת הבת בחסר אונים.

"עוד מעט, יקירה..."

— וכך — בלי לדעת —

הן חולקות ביניהן

רגעים אחרונים...

ב.

אושׁוּיץ. תַּחֲנָה סוֹפִית.
כָּאֵן הַשֵּׁטָן הוּא כָּל יָכוֹל:
מִי לַחַיִּים וּמִי לַמּוֹת...
מִי לַיִּמִּין וּמִי לַשְּׂמֹאל...

ג.

לְמַחֲרַת – עֵשׂוֹן סָמִיד
עוֹלָה מִתּוֹךְ הָאֲרָבוֹת,
וְרוּחַ חֲרָף חֲרִישִׁית
נוֹשָׂאת עִמָּה אֶלְפֵי רִיחוֹת
שֶׁל קֶרְבָּנוֹת עוֹלָם חָשׂוּד,
שֶׁל מוֹת, שֶׁל בְּשָׂר חָרוּד...

”מָה זֹאת? – שׁוֹאֵלֶת הַיְלָדָה –
הַגַּעַתִּי עִם אִמִּי אֶת־מוֹל”.
”שׁוֹרְפִים אֶת הַטְּרַנְסְפּוֹרְט
שֶׁל גִּיטוֹ גְּרוּדְנוֹ” – עוֹנָה בַת-קוֹל...

חלום

(חלום-בלהות של אַסְתֶּרְקָה - כעבור 42 שנה)*

הלילה חלמתי על אמא.
... בחלומי אני רואה את אמא משוחחת עם אשה צעירה. פניה של האשה מוכרים לי.
אמי עומדת על יד ספסל. לבי פועם בחוזקה. אני ממהרת לקראתה. היא עומדת מולי
תמירה ויפה.
אני רוצה לקחת אותה אלי הביתה... מחשבות מטרידות מתרוצצות במוחי:
"כיצד יתכן, שהיא עומדת כאן, מולי? הרי היא נספתה בתאי הגזים באשוויץ,
ואפרה מפוזר אי-שם על אדמת פולין..."
בשקט, בשלווה היא אוחזת בידי. אנחנו פוסעות לעבר האוטובוס. היא משלמת
עבורי, ובראשי שוב מתרוצצות מחשבות-תהיות: "הרי אין לה כסף..."
אני רוצה להגיד לה, שאני אשלם עבור הכרטיסים, אבל היא מחייכת אלי – חיוך
נבוך, שובה-לב – ואומרת:
"את מכירה את האשה, שדברתי איתה? בקשתי ממנה שתכיר לי מישהו, מפני
שקשה לחיות לבד בעולם..."
"אמא!" – אני צועקת, אבל היא אינה שומעת...
אני רוצה להגיד לה: "אמא, אמא'לה היקרה! אני אקח אותך אלי!"
באותו רגע ממש פורצת מסביב אש אדירה ואמי האהובה עולה בלהבות...

אני מתעוררת אחוזת אימה ופחד.

אסתר שקורמן-מרגוליס
10 ביוני, 1985, ישראל

* בזמנו, אמא ספרה לי על החלום שלה ואני בקשתי ממנה להעלותו על כתב.
כעבור שנים תרגמתי אותו מרוסית והוא מובא כאן כלשונו (המחברת).

בְּדִיוֹק לְלֹא דָפִי...

הַכֹּל בְּדִיוֹק לְלֹא דָפִי,
מְתִיק וְנֶרֶשׁם בִּיּוֹמָן:
"שָׁנֵל! שָׁנֵל!" *
הַפְּקֵדָה מְהַדְהֵדָת –
"אֲסוּר לְבַזְּבוֹ אֶת הַזְּמַן!"

הַכֹּל בְּצוּרָה מְסֻדָּרָת,
מְעוֹרָרָת אֲמוּן וְתִקְוָה.
הַתִּלְוֹן מְזָרֵז וּמְרַגֵּעַ:
"שָׁנֵל! שָׁנֵל!"
תִּקְבְּלוּ עֲבוּדָה!"

הַכֹּל בְּצוּרָה מְסֻדָּרָת –
נְעִלִים, בְּגָדִים, עֲדָיִים,
מְמַיְנִים בְּשָׂקִים לְמִשְׁלוּחַ:
"שָׁנֵל! שָׁנֵל!"
הַכְּנָסוּ לְתֵאֵיִם!"

הַכֹּל בְּדִיוֹק לְלֹא דָפִי,
לְפִי הַתְּכַנִּית, בְּדָם קָר.
מְמַלְאִים פְּקֻדוֹת מְגֻבּוּהַ:
"שָׁנֵל! שָׁנֵל!"
וְאָדָם הוֹפֵךְ לְעֶפֶר...

* שְׁנֵל! – מֵהָרַ! בְּגֵרְמָנִית

דוקטור מנגלה

הסלקציה החלה. שקט. דממה.
בקור הרופא ובני פמליה!

עובר לאטו ממטה למטה –
מבט מקצועי, מדבר בשלון.
רק יד ימינו, בתנועה אדישה,
מסגירה מי יומת בתם הבדיקה...

הבקור מסתים. נתנת פקדה.
החולים מפנים בגסות, בחפזה.

נערה צעירה, רתקה למטה,
מסרבת לצאת, מתחננת, בוכה.
וקת של רובה, במכה אדישה,
מפצחת ראשה, משתיקה את בכיה.

השקט חוזר. הבלוק מתרוקן
מצעיר החולים ועד הזקן.

האיש הנאה במדי השררה
מתעניין אם הכל הולך פשוטה:
"יש מישהו עוד בחדר הזה?"
"אין אף אחד, אדני הרופא..."

פגישה מקרית

פגישה מקרית במחנה :
אסיר מביט בנערה מכרת –
הנער שמשך לה בצמות,
הזכרון מהגיה אחרת.

מטפחת משבצת מסתירה
ראש מגלח ביד לא מימנת,
כשאר האסירות היא לבושה
שמלת פשתן בלוייה ומישנת.

הרוח מעיפה את כסות ראשה –
היא משפילה מבט, סמוקה, רופקת.
גופה צנום, מתש, חבול –
הנשמה עדין לא מובסת!

זוג נעלים מתאים במספר

כל רכושם של אלפי אסירים –
זוג נעלים וכתנת פסים :
אלה חלקו בזדון וברשעות
באפן מקרי, בלי כל התחשבות.

מי שקבל מדה לא שלו
ולא התחלף – אין גבול לסבלו!

בנעל צרה, לוחצת, בלי גרב,
צריך להלך משחר עד ערב.
גם בליקה – למרות הכאב המחריד –
אסור, ולו לדקה, להוריד :
כף הרגל כל-כך נפוחה,
שלא תכנס מחדש לתוכה...

האטי, הכושל בדרךכו, הגונח,
היה טרף קל וזמין לרוצח.

נעל גדולה מעל המדה
שוקעת בבץ, מפריעה בריצה,
אפשר לאבד אותה בקלות
ודינו של יחף אחד הוא – למות!

כמה יחלנו, כמו לאוצר,
לזוג נעלים מתאים במספר!

בְּרִיחָה

מוקדש לרודולף נֶרְבַּה
ולאלפרד נֶצְלֶר

שְׁנֵי אֲסִירִים בְּרָחוּ

– לֹא יֵאֱמָן כִּי יִשְׁמַע –

מִן הַשְּׂמֹר בְּמַחֲנוֹת הַהַשְּׂמָדָה ... *

הַאֲזַעְקָה רוֹעֶמֶת :

לְצֹאת! כָּלֶם לְצֹאת!

לְיִצֵר חֲמֻשִׁיּוֹת בְּטוֹר יִשָּׂר!

מִהָר!

כָּאֵן הַכְּלָבִים מְאֻמָּנִים

לְקָרַע לְגִזְרִים

כָּל הַיּוֹצֵא מִן הַשׁוֹרָה,

כָּל מְאַחַר ...

סוֹפְרִים פֹּה בְּנֵי-אָדָם

כְּסֹפֵר הַבְּהֵמוֹת,

וְאַחַר-כֵּן

בְּגִדוּפִים וּבְמַכּוֹת –

פּוֹקֵדִים עַל הַבְּרַפִּים

בְּלִי נִיעַ לְעַמֵּד ...

שְׁעוֹת רוֹדְפוֹת שְׁעוֹת –

אִין קֶץ

לְמַעֲשֵׂי-נֶקֶם וְהַשְּׁפָלוֹת ...

שְׁנֵי גְבוּרִים בְּרָחוּ

לְמַסֵּר יַעֲדוֹת חַיָּה,

עַל יְסוּרִים וְשִׁכּוֹל

בְּגִיא-הַהֲרִיגָה ...

* בריחה מאושוויץ, 7 באפריל 1944.

פְּגִישָׁה עִם אֶלְפֶּרֶד וְצֶלְר *

בשנת 1972 הוזמנתי לוינה, אוסטריה, על מנת להעיד נגד שני פושעי מלחמה נאצים, וינץ' וגֶרְף. בבית המשפט פגשתי מכרים ותיקים, אסירי אושוויץ-בירקנאו לשעבר. מפיהם נודע לי, שאֶלְפֶּרֶד וְצֶלְר גר בעיר בְּרִטְיִסְלֶבָה, בצי'כוסלובקיה. אֶלְפֶּרֶד וְצֶלְר ורוזדוֹלֶף וְרֶבֶה, שניהם ילידי צ'כוסלובקיה, היו האסירים היחידים, אשר הצליחו ב-7 באפריל 1944 להימלט ממחנה ריכוז בירקנאו מבלי להיתפס. הם הגיעו להונגריה ומסרו לבעלות הברית עדות על הנעשה במחנה ההשמדה. החלטתי לנסוע לצי'כוסלובקיה, כדי להיפגש עם פֶּרְדוּ (זה היה הכינוי של אֶלְפֶּרֶד במחנה). הופעתי בביתו ללא הודעה מוקדמת, לאחר שלא התראינו 28 שנים. התחבקנו ובכינו כמו ילדים...

פֶּרְדוּ נשאר אותו אדם צנוע וטוב לב, כפי שהכרתיו במחנה, אבל מצבו הנפשי והכלכלי היה בכי רע. הוא נרדף על ידי השלטונות הצ'כיים בגלל תמיכתו בנשיא דוֹבְצֶ'ק הליברלי. באותה תקופה גם היה מחוסר עבודה. התארחתי בביתו של פֶּרְדוּ יומיים. כל הזמן היינו ביחד – מעלים זיכרונות מן העבר, דנים במצבנו בהווה. הבטחתי לפֶּרְדוּ, שבשובי ארצה אשלח לו ויזה לישראל. לצערי, הדבר לא התאפשר. שלטונות צ'כוסלובקיה דאז לא התירו ליהודים לצאת מתחומי המדינה.

* * *

יום הפרידה! פרדו מלווה אותי לתחנת הרכבת. שנינו חשים את עצב הפרידה. מודים לגורל על שהפגיש אותנו מחדש ובעומק הלב מודעים לכך, שלעולם לא נתראה שוב. פתאום פֶּרְדוּ נעלם. אני עומדת מודאגת, תוהה לאן הוא הלך. כעבור זמן מה הוא חוזר ומושיט לי שקית קטנה. "זה בשבילך, לדרך" – הוא אומר וחיוך ילדותי מאיר את פניו – "סנדביץ' עם נקניק". אני אוחזת בחוזקה בשקית החומה... לחם!... פרוסת הלחם!... מראות עגומים מן העבר עולים וצפים בזיכרוני. עיני מתמלאות דמעות...

כעבור שנים, בהיותי בישראל, נודע לי, שפֶּרְדוּ נפטר.

* קטעי זכרונות מתוך יומנה האישי של אֶסְתֶּרְקָה שקורמן-מרגוליס (1975).

נְעָרָה אֶלְמוּנִית

מחנה השמדה.
על מטת בית-חולים
שוכבת אסתרקת
למים ארזים.

קודחת מחם,
בטנה נפוחה,
מתנסרת, תשושה
מרעב וצמא.

מקיצה מתנומה
כמו מתוך ערפל –
לצדה נערה
בחדר אפל.

פניה זרים,
ראשה מגלח,
אבל מבטה
מרגיע ורד.

מושיטה לה בכף
תפוחי אדמה
אפויים בקלפה
מיבשת, שחומה.

אוֹכֵלֶת בְּשֶׁקֶט
לְאֵט, בְּשִׁקִּיקָה,
מֵעֵינֶיהָ זֹלְגוֹת
דְּמָעוֹת הוֹקֶרֶה –
הַיּוֹם הִיא קֹבֵלָה
מִתְנַה יְקָרָה!

מִתְנַה שֶׁל חַיִּים,
שֶׁל לְדָה בְּשִׁנִּית,
שֶׁהוֹשִׁיטָה בְּכַף
נְעָרָה אֶלְמוֹנִית...

שִׁיְהִיָּה בְּמִזְל...

חורף 1945

שחרור! סיום המלחמה!
בדידות, יתמות, מושכים אותה
לשוב לעיר הולדתה, לגרודנו,
שם – היא מקנה –
אם יתמזל לה מזלה,
תמצא אי-מי ממשפחתה...

הכל הרוס. העיר זרה.
איש לא יודע. לא שמע.

היא ממשיכה בחפזים.
דופקת על דלתות בתים.
"מרגוליס? כן, ישנה כזאת.
בכפר סמוך... רחל... אחות".

דמעות של אשר לא יקפא
אפילו כפור-שדות חרפי!
אל אחותה במרחקים,
יוצאת ברנל, בשלגים...

"אויסה!" – נשמע קול עגלון פולני –
"הולכת לכפר? מחשיך. תעלי!"

התנשבה מרצה בתוך עגלה,
ופתאם ראתה, שאינה לבדה.
אשה עטופה במטפחת עבה
נמנמה מכרבלת מקר בפנה.

הַמְשִׁיכוּ בְּדֶרֶךְ שְׁעֵה אֲרָכָה,
עַד שְׁפִתַח הָעֵגְלוֹן בְּשִׁיחָה:
”מֵאֵין הַגְּבֵרֶת? לָאֵן זֶה, עֵתָה?”
”אֲנִי מִחֲפָזֵת אַחוֹת” – הִיא עֲנִתָה.

נֶאֱנַח הָעֵגְלוֹן: ”רַבִּים הַמְחַפְּשִׁים.
שְׁיֵהִיָּה בְּמִזְל, כְּמוֹ שְׂאוּמְרִים!”
”שְׁיֵהִיָּה בְּמִזְל!” – בְּרַכָּה הָאִשָּׁה –
וְשִׁקְעָה מִחֶדֶשׁ בְּתַנּוּמֵת הַמִּסָּע.

הַגִּיעוּ לְכַפֵּר. אֶסְתַּרְקָה יָרְדָה.
גַּם הָאִשָּׁה הוֹדְתָה וְקִפְצָה.
”דִּיּו!” – הַצְּלִיף הָעֵגְלוֹן בְּסוּסָה –
זוֹ נֶאֱנָקָה וּפְסָעָה לְאַטָה.

נִשְׁאַרוּ לְבַדּוֹן. שְׁנֵי צְלָלִים רוֹעֲדִים,
בֵּין חֲשֻׁכַת הַשָּׁמַיִם וְלִבָּן דְּרָכִים.

– סֶלְחִי לִי, גְּבֵרֶת, אֵיךְ מַגִּיעִים
לְכַפֵּר גּוֹלוּבוּדִי, לְבֵית-הַחֹלִים?
– לְבֵית הַ... אֶסְתַּרְקָה!?
– רַחֵל יִקְרָה!

וְנִפְלוּ הָאֵחָת לְזֵרוּעוֹת אַחוֹתָה...
...

סבתא אסתֶרְקָה מְדַלִּיקָה מְשׂוּאָה

מאי 1987

סבתא אסתֶרְקָה מְדַלִּיקָה מְשׂוּאָה.
בְּשֵׁם הַמַּחֲתָרֶת שֶׁל אוֹשׁוּיץ –
הַנּוֹרָא בְּמַחֲנוֹת הַהֶשְׁמָדָה.

סבתא אסתֶרְקָה מְדַלִּיקָה מְשׂוּאָה.
קִטְנָה, שְׁבִירִית, כָּבֵר לֹא צְעִירָה,
עוֹמְדֵת זְקוּפָה, מְבִיטָה נִכְחָה :

וּתְפִילַת הַחַזָּן וְשִׁירַת הַיְלָדִים
מְזַכְרִים לָהּ קוֹלוֹת מְנַמִּים אַחֲרִים –
קוֹלוֹת זוֹעֲקִים, קוֹלוֹת דוֹמְמִים,
קוֹלוֹת שֶׁל הוֹרִים, שֶׁל אַחִים וְרַעִים...

וְצִלְיֵי הַתְּזוּמָרֶת שֶׁל צְבֵא-הַגָּנָה
מִתְחַלְּפִים בְּצִלְיֵים שֶׁל מְצַעֵד-הַשְּׁמָדָה...

וְהַקָּר הַנָּעִים שֶׁל עִיר הַבִּירָה
וְהַרוּחַ הַרֹן בֵּין דְּגָלֵי הַמְּדִינָה,
מְזַכְרִים לָהּ כְּמִיָּהָה בֵּת אֲלֶפֶים שָׁנָה
שֶׁל עִם לְבָדָד בְּכַפּוֹר וְצָנָה...

סבתא אסתֶרְקָה מְדַלִּיקָה מְשׂוּאָה
וּמוֹל עֵינֶיהָ מְרַצֶּדֶת הָאֵשׁ –
אֵשׁ הַמְּשֻׁרְפוֹת וְאֵשׁ הַתְּקוּמָה.

סבתא אסתֶרְקָה מְדַלִּיקָה מְשׂוּאָה
וְאֲנִי צוֹפָה בָּהּ גֹּאֵה –
וְאֲנִי צוֹפָה הָאֵמָה.

תצלום משפחתי

פעם שאלתי את סבתא
מתוך סקרנות וקרטוב טרוניקה:
"למה את כל הזמן מצטלקמת –
לבד או עם בני משפחה?"

וסבתא בִּשְׁקֵט סִפְּרָה:
במלחמת העולם השנייה,
אחרי הפצצה נוראה,
נאלצנו לנטוש את הבית,
להתחיל בחיי נדידה...
אבדנו את כל רכושנו –
עמל של שנים, ירושה.
את כל הדברים שאהבנו –
מכתבים, אלבומי משפחה...

התמונות מנציחות
רגעים נשכחים –
מזכרת תמיד
לזרימת החיים!

מכל משפחתי הגדולה
נותרה בדי –
רק תמונה בודדה.

ביום השואה והגבורה

ביום השואה והגבורה
אמא הדליקה נר נשמה.
לדים – היא אמרה –
את הנר הזה אני מדליקה
לזכר סבתי וסבי,
דודי ודודותי,
בני דודים וקרובים רחוקים,
שנספו בגולה בידי גרמנים.
לזכר ששה מליון יהודים,
שאותם אנחנו לא מכירים.
יהודים טובים ונפים,
שבמותם צוו לנו את החיים.

הייתי עצוב
והזלתי דמעה.
פחדתי,
שפתאם יבוא גרמני
ויהרג את כל המשפחה שלי.
ואמא הרגיעה באמרה:
עכשו יש לנו מדינה וצבא.
עכשו לא אנחנו לנו כל רע.

היום אמא הדליקה נר נשמה.
זהו יום של עצב – הסבירה –
אך גם יום של שמחה.
למרות הסבל הרב,
הפאב עד בלי די –
עם ישראל חי !

וְאָנִי חֲשַׁבְתִּי :
כַּמָּה טוֹב, שֶׁיֵּשׁ לִי
סָבָא וְסַבָּתָא,
דוֹדִים וּבְנֵי דוֹדִים
וְעוֹד קְרוֹבִים רְחוֹקִים –
וְהִלַּכְתִּי לְשִׁחַק בְּחַצְרֵי ...

סבתא אסתִרקה עוטה מסכה

ינואר 1991

הערב יורד, צפירת אזעקה!
כלם, כאחד, חובשים מסכה –
דור ראשון, דור שני, דור שלישי לשואה.

מסכת האב"ד מסתירה בקפידה
פנים מכרים, חרושי דאגה.
"סבתא – עולה בלבי מחשבה –
מה חולף בראשך עטור השיבה?
הנזפרת מחדש באימי מלחמה,
בגז הצקלון בו אמך נספתה?"

וסבתא עונה, מהרהרת קמעה,
כאלו נחשה מה היתה השאלה:
"עכשו יש מולדת ויש הגנה!"

סבתא אסתִרקה עוטה מסכה –
מרחוק נשמעים הדי הפצצה –
גדה האחת מרגיעה את אמי,
גדה השנייה – מלטפת אותי.
בחדר אטום משלש של אהנה –
דור ראשון, דור שני, דור שלישי לשואה.

אתם...

אתם מהלכים בקרבנו
אחרוני נצולי השואה –
חרושי קמטים, עטורי שיבה,
נושאים את משא הזכרונות
קבר למעלה משישים שנה.
נושאים אותו בגבורה,
בשארית הכוחות,
כדי שיהיה אות ומופת לדורות.

אתם מהלכים בקרבנו
אחרוני נצולי השואה –
גופכם שברירי,
נשמתכם דאבה,
ולבבכם איתן ומלא גאון
– לא מובנת לדור התקומה –
לחיות ולהיות אזרחי המדינה.
ולבבכם מלא אהבה וגעגועים
לילדים ולנכדים
– אהבה לא מובנת לדור הצברים –
אהבה חונקת, של בטול עצמי,
כפי שיכול לאהב
רק אדם ערירי...

אתם מהלכים בקרבנו
אחרוני נצולי השואה –
אסורים בעבותות גורל
וקרבה מפלאה,
שהורשתם לילדיכם,
בני נצולי השואה.

ספר השירים מבוסס על זכרונותיה של אַסְתֵּר שְׁקוֹרְמַן־יּוֹפָה לבית מְרַגּוּלִיס, ניצולת מחנה ריכוז אושוויץ-בירקנאו. אַסְתֵּר־קֵה (שם נעוריה) נולדה בעיר גְרוֹדְנֹו, בפולין. עם פרוץ המלחמה ב־1939 היתה נערה בת 16. לאחר פלישת הגרמנים לפולין הועברה עם בני משפחתה ועם אלפי יהודים אחרים לגיטו גְרוֹדְנֹו, שם שהו בין השנים 1941-1943.

בשנת 1943 חוסל הגיטו והיהודים, שעדיין נותרו בחיים, נשלחו בקרונות משא למחנה ריכוז אושוויץ. למעלה משנתיים היתה אסתר־קֵה בתופת של אושוויץ עד לשחרור המחנה, בחורף 1945, על ידי כוחות הצבא האדום. כיום גרים אסתר־קֵה ובעלה, שתי בנותיה וארבעת נכדיה בישראל.

שירים רבים כתובים בגוף ראשון ונאמרים מפיו של הנכד הבכור, "הצבר", איתי. וכך נוצר קשר של הזדהות בין דור השואה לבין דור התקומה.

Powered by A. Kogan EDV